

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE {+rA} YÖNELME DURUMU EKİ

The {+ rA } Dative Suffix in Old Anatolian Turkish

Erkan SALAN*

Dil Araştırmaları, Güz 2017/21: 129-141

Öz: Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz lehçesine ait ilk edebî ürünlerin şekillendirdiği ve günümüz Türkiye Türkçesinin temellerinin atıldığı dönemdir. Bu dönem, yazılı kaynaklar bakımından Türkçenin en zengin dönemi olarak ifade edilebilir. Adı geçen dönemde kaleme alınmış pek çok yazılı kaynak, bugün dil araştırma(cı)larının beslendiği önemli kaynaklardır. Bu eserlerin ayrıntılı incelemelere tabi tutularak dil özellikleri bakımından işlenmesi, gerek dönem Türkçesi gerekse günümüz Türkiye Türkçesi bakımından hayati öneme sahiptir.

Eski Anadolu Türkçesi, durum eklerinin zengin kullanımlarla işlerlik kazandığı tarihî dönemlerden biridir. Bu dönemde kullanılan durum eklerinden biri {+rA} ekidir. Bu ek, adı geçen dönemde kalıplaşmış ve kalıplaşmamış olmak üzere iki şekilde kullanılmıştır. Özellikle *soñra*, *ışra*, *içre*, *üzre*, *taşra* gibi örnekler ekin kalıplaştığı örneklerdir ve bu sözcüklerde {+rA}, durum eki olarak işlev görmez. Ekin kalıplaşmadığı yani durum eki olarak yer verildiği örneklerde ise yönelme durumu işlevindedir. Bu çalışmada; {+rA} ekinin dönem Türkçesindeki konumu, yönelme durumu işlevindeki kullanımları ve dil çalışmalarına yansımalarının ne şekilde olması gerektiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, {+rA} eki, yönelme durumu.

Abstract: Old Anatolian Turkish is a period when the first literary works belonging to the Oghuz dialect were formed and the foundations of today's Turkish of Turkey were laid. This period can be stated to be the richest period of Turkish in terms of written sources. Numerous written sources penned in the said period are among the important sources from which today's language studies and language researchers derive their information. Subjecting these works to detailed analyses to find out their linguistic properties is of vital significance for both the Turkish of the period and contemporary Turkish of Turkey.

Old Anatolian Turkish is one of the historical periods when case suffixes acquired functionality through rich uses. One of the case suffixes used in that period is {+rA}. This suffix was used in two forms in that period, namely stereotyped and non-stereotyped. Especially, examples such as *soñra*, *ışra*, *içre*, *üzre* and *taşra* are those where the suffix was stereotyped and {+rA} does not serve as a case suffix in these words. In examples where the suffix was not stereotyped, in other words it was used as a case suffix, on the other hand, it functions as a dative suffix. In this study, the position of the {+rA} suffix in the Turkish of the period, its uses as a dative suffix and in what way its reflection on language studies should be were discussed.

Keywords: Old Anatolian Turkish, {+rA} suffix, dative case.

* Yrd. Doç. Dr.; Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE, salanerkana@yahoo.com. Gönderim Tarihi: 16.01.2017 / Kabul Tarihi: 09.10.2017

Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz lehçesine ait ilk edebî ürünlerin şekillendirdiği ve günümüz Türkiye Türkçesinin temellerinin atıldığı dönemdir. Bu dönem, yazılı kaynaklar bakımından Türkçenin en zengin dönemi olarak ifade edilebilir. Bu dönemde kaleme alınmış pek çok yazılı kaynak, bugün dil araştırma(cı)larının beslendiği önemli kaynaklardır. Bu eserlerin ayrıntılı incelemelere tabi tutularak dil özellikleri bakımından işlenmesi, gerek dönem Türkçesi gerekse günümüz Türkiye Türkçesi bakımından hayati öneme sahiptir.

Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri üzerine birbirinden değerli çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Yazılı kaynakların zenginliği ve yeterince işlenmemişliği, dönem Türkçesine ait çeşitli konuların ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu konulardan biri, farklı kullanım özellikleriyle karşılaşılan {+rA} yönelme durumu ekidir. Bu ekin yönelme durumu işlevindeki kullanımları, çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Farklı kullanımlarına geçmeden önce ekin tarihî gelişiminden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

{+rA} eki, Türkçenin ilk yazılı kaynaklarında *çire* “içte, içerde”, *taşra* “dışarıya; dışta, dışarda”, *tarduş şadra* “Tarduş Şadı’na”, *kisrâ* “batıdaki, sonra” gibi örneklerde kullanılmıştır (Alyılmaz 1994: 62; Tekin 2003: 115, 140, 154). Daha sonra Eski Uygur Türkçesi döneminde genellikle yön bildiren isimlere getirildiği ifade edilen bu ekin *kisre* “sonra”, *öngre* “önce”, *içreki* “içindeki” (Eraslan 2012: 157, 158), *töpüre* “aşağıya, dibe” (Duran 1956: 19), *yürekre* “kalbe” (Korkmaz 2000: 8) gibi örnekleriyle karşılaşılmıştır. Karahanlı Türkçesinde *asra* “alt”, *çire* “içeri, içeride, içeriye, içinde, +de”, *taşra* “dışarı”, *başra* “başa (kak-)”, *yüzre* “yüze”, *közre* “göze” gibi örneklerde yer verilen ekin (Duran 1956: 19; Durgut 1999: 135-136; Hacıeminoğlu 2003: 31; Nalbant 2008: 59, 60; Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 559, 578, 661, 861) seyrek kullanıldığı görülür. Harezmi Türkçesinde ek; *asra* “art, arka”, *çire* “içinde”, *taşra* “dışarı, dışarıda”, *songra* “sonra”, *ortara* “ortadan”, *üzre* “üzerinde, +de” gibi örneklerle kullanım imkânı bulmuştur (Hacıeminoğlu 1992: 44, 45, 84, 89; Hacıeminoğlu 1997: 66; Kalsın 2013: 60; Ata 2016: 78). Eski Anadolu Türkçesinden önceki dönemlerde işlek olmayan ekin *taşra*, *kisre*, *çire*, *asra*, *songra*, *üzre*, *öngre* gibi örneklerdeki kullanımlarına bakarak genellikle kalıplaşmış¹ hâlde kullanıldığı ve kalıplaşmamış örneklerinin ise çok nadir olduğu ifade edilebilir. Nitekim *Kutadgu Bilig* üzerine yapılan bir çalışmada ek, *çire* ve *asra*ki sözcüklerinden hareketle yer zarfları türeten bir yapım eki olarak değerlendirilmiştir (Taş 2009: 67). Bununla birlikte *taşra*, *kisre*, *çire*, *asra*, *songra*, *üzre*, *öngre* gibi sözcüklerin çekim edatı olarak kullanılabilmesi (Hacıeminoğlu 1992: 8, 9, 44, 59, 69, 84, 89) ekin kalıplaştığını destekler mahiyettedir. {+rA} eki, -kalıplaşmış veya kalıplaşmamış olmak üzere- en eski yazılı kaynaklardan bugüne herhangi bir fonetik değişime uğramamıştır (Duran 1956: 18). Özellikle Türkçenin ilk yazılı kaynaklarında *kisrâ* “batıdaki, sonra”, *çire* “gizli, +da”, *öngre* “doğuda, doğudaki” (Tekin 2003: 139, 140) gibi örneklerde kalıplaşmış olması, ekin tarihî geçişini ilk yazılı kaynaklardan çok daha eski dönemlere götürebilmeye imkân verir.

Eski Anadolu Türkçesinde asıl yönelme durumu ekinin genellikle {+A} biçiminde olduğu görülmektedir (Gülsevin 2007: 38, 39). Oğuzcanın ilk edebî ürünlerinde karakteristik olmayan {+GA} biçimi de nadiren kullanılmıştır (Gülsevin 2007: 39).

1 Kalıplaşma kavramı hakkında bk.: (Korkmaz 2000: 1, 2)

Bunlara ek olarak dönem Türkçesinde aynı işleve sahip {+rA} ekinin varlığı çeşitli örneklerle tanımlanabilmektedir. Adı geçen ekler dışında bazı durum eklerinin de yönelme durumu işlevinde kullanılabildiği örneklere rastlanmaktadır (Daşdemir 2000: 130-131; Gülsevin 2007: 40, 41).

Eski Anadolu Türkçesinde {+rA} ekinin kalıplaşmış ve kalıplaşmamış örnekleri bir arada kullanılmıştır. Özellikle *şoñra*, *ışra*, *içre*, *üzre*, *taşra* gibi örnekler ekin kalıplaştığı örnekler olarak ifade edilebilir (Korkmaz 2000: 8-9; Köktekin 2008: 95; Özek 2015: 77). Bu yapıların dönem Türkçesinde çekim edatı olarak kullanılabilmeleri (Hacıeminoğlu 1992: 9, 45, 76, 77, 85, 89) ve özellikle *taşra* sözcüğünün durum eki alabilmesi (Karahan 1994: 232; Özek 2015: 77) kalıplaşmayı destekler. Bunun yanı sıra *ışra* ve *taşra* sözcüklerinin sıfat ve zarf (Olçay 1965: 164, 187; Karahan 1994: 225; Kültürel ve Beyreli 1999-I: 187; Korkmaz 2000: 9; Köktekin 2007: 139; Sarıkaya 2009: 112); *şoñra* ve *üzre* sözcüklerinin zarf olarak (Hacıeminoğlu 1992: 76; Yavuz 2006: 338; Köktekin 2007: 287) kullanılabilmesi ifade edilen düşünceye katkı mahiyetindedir. Bu bakımdan mezkûr sözcüklerde geçen {+rA} eki, yapım eki olarak değerlendirilmelidir (Şahin 1993: 166; Ergin 1998: 242; Gülsevin 2007: 119). Dolayısıyla bu tarz kullanımlardaki {+rA}, durum eki olarak kullanılabilmek özelliğini kaybettiğinden çalışmanın kapsamı dışındadır.

{+rA} ekinin kalıplaşmadığı yani yönelme durumu işlevinde kullanıldığı örneklere dönem Türkçesine ait çeşitli eserlerde sınırlı sayıda yer verilmiştir. Bu örneklerin genellikle halka hitaben sade bir dille yazılmış dinî eserlerde geçmesi, dikkat çekicidir. Bu durum, {+rA} yönelme durumu ekinin halkın konuşma dilinde de var olduğunu düşündürmeye imkân vermektedir:

... *kamçı birle ol kadar urdı İbrāhim'i başı+ra kim İbrāhim kana bulaşdı.* (Yavuz 2006: 425) “... İbrahim’in başına o kadar çok kamçı vurdu ki İbrahim kana bulandı.”

... *yüzi+re, fercine urmayalar* ... (Bilgin 1996: 182) “... yüzüne ve fercine vurmamak gerekir ...”

... *göksi+re urdılar* ... (Olçay 1965: 175) “... göğsüne vurdular ...”

Bir kul kamçı ile birkaç kez Mâlik'i başı+ra urdu. (Tarama Sözlüğü VII 2009: 241) “Bir kul, kamçı ile birkaç kez Mâlik’in başına vurdu.”

... *anı dahı gögsi+re urdılar* ... (Olçay 1965: 175) “... onun da göğsüne vurdular ...”

Mūsā bir kez 'azrâyili yüzi+re urdı ve bir gözün çıkardı ... (Yılmaz vd. 2013: 318) “Musa, Azrail’in yüzüne bir kez vurdu ve bir gözünü çıkardı ...”

Şerif bir yumrukla göğüsü+re urdı ... (Akalin 1987: 11) “Şerif, atın göğsüne bir yumruk vurdu ...”

... *elündeki degnegile başı+ra vur* ... (Kavruk vd. 2004: 156) “... elindeki değnekle başına vur ...”

... *Ķudār sünüyile gögsi+re urdı* ... (Yılmaz vd. 2013: 132) “... Kudar, süngü ile onun göğsüne vurdu ...”

Dişi kesegin kim kâfirler ağzı+ra urdukları vaktin sındıydı ... (Çetin 2002: 207) “Kâfirler, ağzına vurdukları zaman dişinin bir parçası kırılmıştı ...”

... *cemî'-i âlem anı başı+ra depici olur.* (Özkan 1993: 143) “Herkes, onun başına vurucu olur.”

Kılıcım çıkardım, saldım boynu+ra fi'l-hâl başı kesildi ... (Tarama Sözlüğü VII 2009: 241) “Kılıcımı çıkarıp boynuna vurunca başı kesildi ...”

Ve bu kişiniñ kızı kalkmış, ol cānavarı başı+ra urup öldürmüş. (Özkan 2009: 349) “Ve bu kişinin kızı kalkıp o canavarın başına vurup öldürmüştü.”

Kildāy kılıcı çıkardı Peygāmberi başı+ra çaldı. (Tören 2007: 147) “Kilday, kılıcı çıkarıp peygamberin başına vurdu.”

... *yüzi+re urmaya ...* (Yavuzarslan 2002: 369) “... yüzüne vurmasın ...”

... *ökçeleriyle gögsi+re ururlar ...* (Yavuzarslan 2002: 222) “... ökçeleriyle göğsüne vururlar ...”

... *ökçeleriyle anı gögsi+re dögerler ...* (Yavuzarslan 2002: 383) “... ökçeleriyle göğsüne vururlar ...”

... *red eylemek eli birle beni gögsi+re kaçasın² ...* (Toska 1989: 164; Nahmedov 2009: 129) “... redderek göğsüme vur ...”

... *Cebra’ıl ‘alm kanadıyla ol kavmu yüzi+re urdı gözleri görmez oldı ...* (Bayraktar 2008: 191) “... Cebrail aleyhisselam, kanadıyla o kavmin yüzüne vurunca gözleri görmez oldu ...”

Aşağıdaki örneklerde {+ra} ekli yapı ikileme biçiminde kullanılmıştır. Dönem Türkçesinde bu tarz kullanımlara pek rastlanmaz:

... *bir ‘aşā-y-ıla başı+ra başı+ra urdı* (Özkan 2009: 485) “... bir asa ile kafasına kafasına vurdu.”

Ha Dögerler başı+ra başı+ra kaçaban deprenmedi ... (Tören 2007: 200) “Kafasına kafasına vurmalarına rağmen sinirlenip kıvıldamadı ...”

Örneklerin alındığı eserlerin tamamında en işlek yönelme durumu eki {+A}’dır. Buna karşılık {+rA} biçimi çok seyrek. Verilen örneklerde görüldüğü gibi {+rA} ekinin Eski Anadolu Türkçesinde genellikle iyelik/tamlanan eki almış organ adlarıyla kullanıldığı görülür. Bu yapıya, *ur-* “vurmak” fiilinin yüklem olduğu cümlelerde daha sık yer verilmiştir. Dolayısıyla yapı, çoğunlukla *ur-* fiiliyle oluşmuş yüklem gerçeğe yerini/yönünü belirtir. {+rA} ekli örneklerin tamamında sözcüklerin ünlü ile bitmiş olması, ekin kullanımı bakımından dikkat çekicidir. Eke ait bu derece sistemli bir kullanımın ilk defa ifade edilen dönemde ortaya çıktığı söylenebilir. Zira daha önceki dönemlerde ekin belirli bir kurala bağlanabildiği bu tarz kullanımlar söz konusu değildir (Sev 2007: 555-578).

{+rA} ekinin yönelme durumu işleviyle kullanıldığı bütün örneklerin ya ünlü ile biten veya teklik 3. kişi iyelik eki almış isim olması dikkate değerdir. Bu durum, ekin ünsüz ile biten yapılarla kullanılmaya elverişli olmadığını düşündürmektedir. Dönem Türkçesine ait eserlerde {+rA} ekinin özellikle 1. ve 2. kişi iyelik eki almış isimlerden sonra kullanılmamasının temel nedeni de bu olsa gerektir. Nitekim aşağıdaki örneklerde *omzuma, yüzüme, başuma ve başuña* biçiminde kullanılması

2 Kul Mesūd’un *Kelile ve Dimne*’sinde {+rA} eki, *gögsire ve yüzire* biçiminde dört yerde geçer (Nahmedov 2009: 129).

gereken yapılar, ifade edilen nedenden dolayı sırasıyla *omuzıra*, *yüzire*, *başıra*, *başıra* biçiminde kullanılmıştır:

Ol beg kişilerinden birisi bini omuzı+ra kamacı birle urdı. (Yavuz 2006: 367) “O beylerden biri, omzuma kamçı ile vurdu.”

... *beni yüzi+re kanadlarıyla urup* ... (Yavuzarslan 2002: 444) “... yüzüme kanatlarıyla vurup ...”

... *sen beni başı+ra urduñ balığı aldun* ... (Yavuzarslan 2002: 299) “... sen, başıma vurup balığı aldın ...”

... *seni başı+ra urdum balığıñ aldum* ... (Yavuzarslan 2002: 298) “... başıma vurup balığı aldım ...”

Çalışmada verilen örnekler bakıldığında {+rA} ekinin geldiği unsurun daima (belirtili) isim tamlaması olduğu görülür. İsim tamlamasının tamlayan unsuru, -tamlayanın kullanıldığı durumlarda- {+(n)Uñ / +üm} ilgi durumu ekinin yerine bütün örneklerde {+I} belirtme durumu ekini almıştır. Başka bir deyişle, {+rA} ekinin kullanıldığı isim tamlamasında tamlayan unsur {+(n)Uñ / +üm} eki almamış ve {+I} belirtme durumu eki ilgi durumu işlevinde kullanılmıştır. Yukarıda geçen cümlelerdeki *bin+i omuzı+ra* “benim omzuma”, *ben+i yüzi+re* “benim yüzüme”, *ben+i başı+ra* “benim başıma” ve *sen+i başı+ra* “senin başıma” tamlamalarının tamlayan unsurunda *binüm/benüm* yerine *bini/beni*; *senüñ* yerine *seni* biçimlerinin kullanılması, ifade edilen sistemli kuralın somut örneklerini oluşturur³. Belirtme durumu ekinin ilgi durumu eki yerine kullanılabilmesi, her iki ekin işlev yakınlığına işaret eder (Grönbech 2000: 141; Karahan 2011: 214, 216). Bu tarz kullanımlara Köktürk, Eski Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinde yer verilmiş olması (Karahan 2011: 211; Pekacar ve Erdem Uçar 2015: 446-451), adı geçen ekler arasındaki işlev yakınlığının Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından itibaren var olduğunu gösterir⁴. Dolayısıyla çalışmaya konu olan örnekler, Türkçenin tarihî gelişimi açısından aykırılık teşkil etmez.

Eski Anadolu Türkçesinde {+rA} ekinin eş değeri olarak {+A} yönelme durumu eki kullanılmıştır. Hatta {+rA} ekinin kullanıldığı veya kullanılmadığı eserlerde, aynı işlevle {+A} ekinin işlek olduğu görülür. Bu bakımdan her iki ek, *yönelme* veya *yaklaşma* durumu adı altında aynı hâl kategorisinde değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle ekler, *yönelme* ve *yön gösterme* biçiminde farklı kategorilerde yer verilmemelidir. Aksi takdirde {+rA} ekinin incelenmesinde ve öğretilmesinde tereddütlü noktaların ortaya çıkması kaçınılmazdır:

... *bir kılıç aınsuzda başı+ra eyle urdı kim ebrü kaşına dek iki pâre eyledi.* (Akalin 1988: 84) “... birden başına öyle bir kılıç vurdu ki beline (?) dek ikiye böldü.” ~ ... *cân başın+a sıçrayup at sürdi* ... (Akalin 1988: 174) “... can başına sıçrayıp at sürdü ...”

Şerif bir yumrukla göğüsü+re urdı ... (Akalin 1987: 11) “Şerif, atın göğsüne bir yumruk vurdu ...” ~ ... *Dan’ı göğsin+e urdı, öldürdi.* ((Akalin 1988: 174) “... göğsüne vurup Dan’ı öldürdü.”

3 Eski Anadolu Türkçesinde, belirtme ve ilgi durumu eklerinin çalışmaya konu olan örnekler dışında nadiren eş değer kullanılabilirdiği görülür (Gülsevin 2007: 36).

4 İlgi durumu işlevinde kullanılan {+I} belirtme durumu ekinin bazı tarihî ve çağdaş lehçelerden hareketle aslında belirtme durumu eki olmayıp bir ilgi durumu eki olduğu da düşünülmektedir (Özdemir 2014: 121-131).

... ol gişi Yūsufi yüzi+re urdı ve çeküp devesi üzere bindürdi ... (Yılmaz vd. 2013: 182) "... o kişi, Yusuf'un yüzüne vurdu ve çekip devesine bindirdi ..." ~ ... *Âzer İbrâhîm yüzün+e bir tabanca urdı* ... (Yılmaz vd. 2013: 136) "... Azer, İbrahim'in yüzüne bir tokat attı."

Süheyl'i revân urdı çah gögsi+re (Dilçin 1991: 307) "Süheyl'in tam göğsüne vurdu." ~ *Kaçan kim elüm gögsin+e ururam* (Dilçin 1991: 241) "Elimi ne zaman göğsüne koysam ..."

Yanı+ra gelüp bürime tonluyı (Dilçin 1991: 498) "Vücudu zırhla kaplı kişinin yanına gelip ..." ~ *Söze başladı oturup yanın+a* (Dilçin 1991: 253) "Yanına oturup konuşmaya başladı."

Gürz-ile ağzı+ra urdı ol la'in (Öznel Güder 1997: 184) "O melun gürz ile ağzına vurdu." ~ *Ağzın+a aldı ol maşrabayı nāgehān* (Öznel Güder 1997: 183) "Aniden maşrabayı ağzına aldı."

*Kırk Vezir Hikâyeleri'*nden alınan aşağıdaki örnek, farklı bir nüshada *Yüzün+e, başın+a, boğazın+a, karnın+a şöyle dögerdi*. (Birinci 2012: 99) "Yüzüne, başına, boğazına ve karnına öyle vurdu." biçiminde geçer. Aynı eserin farklı nüshalarında {+rA} ve {+A} ekleri, yönelme işleviyle eş değer kullanılmıştır. İki farklı nüshada {+rA} ve {+A} biçimindeki farklı yapıların tercih edilmesi, {+rA}'nın müellif veya müstensih'e ait standart dışı ağız özelliğinin bir yansıması olabileceğini düşündürmektedir. Zira {+A}, Eski Anadolu Türkçesi dönemi için genel ve standart bir yönelme durumu ekidir:

Ol bāgi ol dānlü yüzi+rā, gözi+rā ve boğazı+ra ve karnı+ra dürtürdi, kim öldürdi (Mansuroğlu 1998: 260) "O beyin yüzüne, gözüne, boğazına ve karnına o denli vurdu ki sonunda öldürdü."

*Saltuk-nâme'*den alınan aşağıdaki örnekte geçen *başına* ifadesi, farklı bir nüshada *başına* biçiminde kullanılmıştır (Akalin 1998: 279). Bu durum, yukarıda ifade edilen düşünceyi desteklemektedir:

... *bir kılıç aınsuzda başı+ra eyle urdı kim ebrü kaşına dek iki pâre eyledi*. (Akalin 1988: 84) "... birden başına öyle bir kılıç vurdu ki beline (?) dek ikiye böldü."

Eski Anadolu Türkçesinde {+rA} yönelme durumu eki, *tepe* "baş", *arğa* "sırt", *eñse* "ense" ve *orta* "baş, sırt veya vücudun orta yeri?" sözcükleriyle iyelik eki olmadan kullanılmıştır. Ancak kullanıldığı örneklerde biçim olarak yer almayan iyelik ekinin işlev olarak var olduğu anlaşılmaktadır. Yani yapılar, *depe+Ø+re* (< depe+si+re), *arğa+Ø+ra* (< arğa+sı+ra), *eñse+Ø+re* (< eñse+si+re) ve *orta+Ø+ra* (< orta+sı+ra) biçiminde gösterilebilir. Bu gelişmenin ortaya çıkmasında yani iyelik ekinin düşmesinde veya kullanılmamasında *tepe*, *arğa*, *eñse* ve *orta* sözcüklerinin ünlü ile bitmesi muhtemel etkindir. Zira {+rA}'nın birlikte kullanıldığı iyelik ekli sözcüklerin ortak özelliği, hepsinin (*baş*, *omuz*, *gögüs*, *yüz*, *boyun*, *ağız*, *göz*, *boğaz*, *karnın*, *yan*, *yol*) ünsüz ile biten sözcükler olmasıdır:

Ardından yetişüp depe+re urdı, beynisini hürd eyledi. (Bakır 2008: 46) "Ardından yetişip başına vurdu ve beynini parçaladı."

Eger bir gişi bir gişiyi arğa+ra vursa bilin bükse ... (Akkuş 1995: 387) "Eğer bir kişi başka bir kişinin sırtına vurup belini bükse ..."

Cumhūri depe+re bir kez urdu hem (Gümüşkılıç 2007: 233) “Cumhur’un başına bir kez vurdu...”

Ardınca bir kimse kodu kim kayış ile ardından eñse+re urdu giderken. (Tarama Sözlüğü VII 2009: 241) “Ardında bıraktığı kişi, giderken ensesine kayışla vurdu.”

Dānişmend anuñ ardından irişüp kâfiri depe+re şöyle çaldı kim eyer kaşına dek iki pāre kıldı. (Demir 2004: 130) “Dānişmend Gazi, kâfirin ardından yetişip başına kılıçla vurunca beline (?) dek iki parçaya ayırdı.”

Orta+ra çaldı Kuddām-i revān / İki bölde tenden oldı cān revān (Öznel Güder 1997: 237) “Kuddam’ın başına (/ sırtına veya vücudunun orta yerine ?) kılıçla vurunca ikiye ayırdı ve Kuddam öldü.”

Farklı eserlerden alınan aşağıdaki örneklerde, aynı sözcükte yapıların değişmesiyle iyelik/tamlanan ekine ait kullanımın da değiştiği görülür. Yani {+re} ekinden önce düşen veya kullanılmayan iyelik eki, {+den} ve {+e} eklerinden ve *üzere* edatından önce kullanılmıştır. {+re} ekli yapıda iyelik ekinin düşmesi, iyelik işlevini ortadan kaldırmamış ve anlam düşüklüğü meydana gelmemiştir. Ancak Eski Anadolu Türkçesinde -tamlayanın zamir olduğu durumlar dışında- {+dAn} veya diğer durum eklerinden önce gelebilen iyelik eklerinin düştüğü örnekler genellikle rastlanmaz. Düşmesi hâlinde ise iyelik işlevinin ortadan kalkması ve anlam düşüklüğünün meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu yönüyle {+rA}’nın kullanımı, diğer durum eklerinden farklıdır:

... *harbesiyle depe+Ø+re urısar. Ağusı, depe+si+n+den ayakları dırnağına yitişiserdür.* (Efendioğlu 2007: 252) “... süngüsüyle başına vuracak. Zehri, başından ayak tırnaklarına ulaşacaktır.”

... *ol oğlançuğñ depe+si+n+e dürteler* ... (Yavuzarslan 2002: 430-431) “... o çocuğun başına sürsünler ...”

... *bıçğu getirüp anuñ depe+si üzere urdılar* ... (Yılmaz vd. 2013: 523) “... bıçkı getirip onun başına vurdular ...”

{+rA} ekinin *şoñra, işra, içre, üzre, taşra* gibi kalıplaştığı örneklerden hareketle kalıplaşmaya meyilli bir ek olduğu söylenebilir. Belki de {+rA}’nın kalıplaşma sürecine girmesi, iyelik ekinin düşmesinden sonradır. İyelik ekinin düşmesi, kalıplaşmayı tetikleyen sebep olarak ifade edilebilir. Zira iyelik ve durum ekli yapıların kalıplaşması, sadece durum ekli yapıların kalıplaşmasına göre daha zordur. İfade edilen düşüncelerden hareketle *depere, eñsere, arkara* ve *ortara* sözcükleri, kalıplaşma sürecine girmesi muhtemel sözcükler olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte *başıra, ağzıra, yüzire, yanıra* gibi yapıların ise iyelik eki dolayısıyla kalıplaşmadan kaçınan bir özelliğe sahip olabildikleri düşünülebilir.

Tarama Sözlüğü’nde *başıra başıra* “başına başına”, *başra* “başına”, *yüzre* “yüzüne” biçiminde iyelik eki almamış biçimler geçer (Tarama Sözlüğü VII 2009: 241, 242). Bu biçimler, muhtemelen taramayı yapan araştırmacıların *taşra, içre, üzre, şoñra* gibi sözcüklere benzeterek yaptıkları okumalardır. Ancak {+rA} yönelme durumu ekinin dönem Türkçesine ait kullanımlarından hareketle bu okumaların mezkûr sözcüklerde *başıra başıra, başıra, yüzire* olarak düşünülmesi ve *Tarama Sözlüğü*’ndeki ilgili kısımların (Tarama Sözlüğü VII 2009: 241, 242) bu doğrultuda düzeltilmesi, dönemin dili açısından bir gerekliliktir.

Şeyyād Ḥamza'nın *Yūsuf u Zelīhā* adlı eserinden alınan aşağıdaki örnekte, {+rA} ekinin iyelik ekli yer ismiyle kullanıldığı görülür:

Göçdi andan daḥı gitdi yolu+ra

Söz üküşdür bu kez érdi Mışıra (Taş 2008: 174; Yıldız 2008: 223)

“Oradan ayrıldı ve yoluna gitti. Anlatılacak söz çoktur, bu kez Mısır'a vardı.”

Eserde, özellikle iyelik ekli yapılardan sonra {+A} yönelme durumu ekinin oldukça sık kullanılmasına karşılık {+rA} eki sadece yukarıdaki örnekte geçer. Bu örnek dışında *yol* sözcüğü, üç yerde *yolına* biçiminde kullanılmıştır (Taş 2008: 519; Yıldız 2008: 527). Eserde gerek {+A} yönelme durumu ekinin oldukça sık kullanılması gerekse yukarıdaki yapının eş değeri olarak üç yerde *yolına* biçimine yer verilmesi, *yolına* ifadesinin yerine *Mışıra* sözcüğü ile uyak oluşturmak için *yolıra* biçiminin tercih edildiğini düşünülebilir hâle getirmektedir. Yani verilen örnekte geçen {+ra} eki, uyağtan dolayı kullanılmış olmalıdır. Nitekim dönem Türkçesinde aruz vezni ve uyağın ek kullanımını değişik şekillerde etkilediği bilinmektedir (Salan 2016: 295-314; Salan 2017: 90-106).

{+rA} yönelme durumu eki, Hasan Halveti'nin 15. yüzyılda manzum-mensur karışık yazdığı *Sülûki 'l-Âşîkîn* (Uyğur 2016) adlı eserde dört yerde geçer:

Şimdi Allāh adını añsalar ağzı+ra taşıla urursın. (Uyğur 2016: 247) “Şimdi Allah adını ananın ağzına taşla vuruyorsun.”

... anuñ adını dile getirüp güstāhlık eyleyeni ağzı+ra taşıla niçesi urmayam. (Uyğur 2016: 248) “... onun adını dile getirip küstahlık eyleyenin ağzına taşla nasıl vurmuyayım!”

Ḳakıyıp urdı topuzla başı+ra / Pes ne fāyde şoñ peşimān işine (Uyğur 2016: 305) “Sinirlenip başına topuzla vurdu fakat son pişmanlık fayda etmez.”

Ben ḥo bir kelbem beni her kim görür / Kimi süñü kimisi baş+ra urur (Uyğur 2016: 296) “Ben de bir köpeğim; beni kim görse ya süngü ile dürtür (?) ya da başıma vurur.”

Verilen örneklere bakıldığında, ilk üçünün (*ağzıra*, *başıra*) iyelik/tamlanan ekinin kullanımı bakımından dönem Türkçesiyle uyumlu olduğu görülür. Ancak son örnekte (*başra*) iyelik eki kullanılmamıştır. İyelik ekinin kullanılmamasında veznin başlıca etken olduğu düşünülebilir. Zira örneğin *başıra* biçiminde kullanılması, hece sayısının artmasına ve dolayısıyla veznin bozulmasına yol açar. Ayrıca diğer üç örnekte {+rA} ekinin iyelik ekinden sonra kullanılmış olması ifade edilen düşünceyi desteklemektedir.

Kastamonulu Şâzî'ye ait olan *Maḳtel-i Hüseyin* adlı eserde {+rA} ekinin *ağzıra* “ağzına” (Öznel Güder 1997: 184, 287, 356, 361), *başıra* “başına” (Öznel Güder 1997: 345), *yüzire* “yüzüne” (Öznel Güder 1997: 361), *ortara* “başına (/ sırtına veya vücudunun orta yerine ?)” ve *ardıradın* “ardından, arkasından” (Öznel Güder 1997: 237) örneklerinde olmak üzere toplam dokuz yerde kullanıldığı görülür. *ardıradın* biçimi, dönem Türkçesi bakımından farklı bir örnektir:

Ardıradın irdi düşürdi girü

Ḥaricîler tîğ çekdi düşürü (Öznel Güder 1997: 237)

“Arkasından yetişip yere düşürdü ve daha sonra *haricîler* kılıç çekti.”

Beyitte geçen *ardıradın* biçimini, Oğuz lehçesinin standart dışı ağız veya ağızlarına özgü kalıplaşmış bir yapı olarak değerlendirmek dönemin dili açısından daha olasıdır. Zira verilen örnekte {+rA} ekinin herhangi bir işlevi yoktur ve kullanılmasını gerektirecek bir dilsel gerekçe de söz konusu değildir. Ayrıca iki durum ekinin üst üste gelmesi, kalıplaşma olmadan mümkün görünmemektedir. Dönem Türkçesine ait sadece iki eserde (Dilçin 1991; Özal Güder 1997) rastlanmış olan *ardıradın*, {+rA} ekinden sonra durum ekinin kullanıldığı tek örnektir. Buna karşılık çeşitli eserlerde *ardıradın* biçiminin yerine genellikle *ardından* (Karahan 1994: 158; Köktekin 1994: 220; Demir 2004: 130; Bakır 2008: 46) ve *ardınca* “ardından, peşi sıra” (Korkmaz 1973: 274; Argunşah 1999: 201; Üstünova 2003: 330; İlhan 2009: 173) sözcükleri tercih edilmiştir. Dolayısıyla {+dan}’ın yerine {+dın} biçiminin kullanılmış olması da kalıplaşmayı desteklemektedir. Ayrıca dönem Türkçesindeki zarfları ele alan bir dil çalışmasında *ardıradın* biçiminin basit yer-yön zarfı olarak değerlendirilmiş olması, kalıplaşmayı doğrular mahiyettedir (Turan 2000: 42).

ardıradın, *Süheyl ü Nev-bahâr*’da beş yerde kullanılmıştır (Dilçin 1991: 338, 373, 385, 512, 513). Örneklerin tamamı Dehri Dilçin nüshasında geçer. Mordtmann (Berlin Devlet Kütüphanesi) nüshasında ise *ardıradın* biçiminin iki yerde *ardından* (Dilçin 1991: 338, 373) ve bir yerde *ardumuzdan* (Dilçin 1991: 385) biçiminde kullanıldığı görülür. Farklı nüshalardaki bu kullanımlar, *ardıradın* yapısının müellif veya müstensihne ait standart dışı ağız özelliği olduğunu desteklemektedir. *ardıradın* sözcüğünün geçtiği her iki eserin manzum eser olması, standart dışı ağız özelliklerinin yer yer manzum eserlere taşınmasında vezni muhtemel etken hâline getirir.

Eski Anadolu Türkçesinde {+rA} yönelme durumu ekinin ele alındığı bu çalışmayla ortaya çıkan başlıca tespit, yorum ve öneriler şunlardır:

1. Eski Anadolu Türkçesinde iki şekilde kullanılmış {+rA} eki vardır. Bunlardan biri; *şoñra*, *ışra*, *içre*, *üzre*, *taşra* gibi sözcüklerle kullanılan ve kaynaşık kalıplaşmış olan {+rA} ekidir. Kalıplaşma dolayısıyla durum eki olma özelliğini kaybetmiştir. Bu yüzden yapı, durum eki kategorisinden ziyade yapım eki kategorisinde değerlendirilmelidir. Diğeri ise; durum eki işlevinde kullanılan {+rA} ekidir. Bu bakımdan kalıplaşmış olan {+rA} ile durum eki olan {+rA} birbirine karıştırılmamalıdır.
2. Adı geçen dönemde durum eklerinin farklı işlevleri yerine getirebildiği görülmektedir (Gülsevin 2007: 17-78). Oysa {+rA} durum eki, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait eserlerde sadece yönelme durumu işlevinde kullanılmıştır.
3. Eski Anadolu Türkçesinde {+A} dışında kullanılan yönelme durumu eklerinden biri {+rA} ekidir. İşlek olmayan bu ek, genellikle iyelik eki almış organ adlarıyla kullanılmıştır. *tepere* “başına”, *arķara* “sırtına”, *eñsere* “ensesine” ve *ortara* “başına, sırtına veya vücudunun orta yerine ?” biçimindeki kullanımlarda ise iyelik ekinin düştüğü fakat iyelik işlevinin korunduğu görülür. Bu sözcüklerde iyelik ekinin düşmesinin veya kullanılmamasının temel nedeni, muhtemelen *tepe*, *arķa*, *eñse* ve *orta* sözcüklerinin ünlü ile biten sözcükler olmasıdır. Zira iyelik ekinin korunduğu bütün sözcükler (*baş*, *omuz*, *göğüs*, *yüz*, *boyun*, *ağız*, *göz*, *boğaz*, *ķarın*, *yan*, *yol*), ünsüzle biten sözcüklerdir.

4. {+rA} ekli yapıya genellikle *ur-* “vurmak” fiilinin yüklem olduğu cümlelerde yer verilmiştir. Dolayısıyla {+rA}, çoğunlukla *ur-* fiiliyle oluşmuş yüklem in gerçekleşme yerini/yönünü belirtir. Farklı fiillerin yüklem olduğu cümlelerde tercih edilmemesinde, ekin daha çok organ adlarıyla kullanılabilmesi başlıca etkendir. Zira yönelme durumu ekiyle kullanılan organ adları; *ur-*, *dep-*, *çal-*, *dög-*, *şal-*, *dürt-*, *kağ-* “vurmak” gibi sınırlı sayıda fiile tamlayıcı olabilmıştır. Bu fiillerin cümlelerde genellikle “vurmak” anlamına gelen fiiller olması, {+rA} ekli yapı açısından tesadüfi değildir. Nitekim ekin kullanıldığı yapıların *yan* ve *yol* biçiminde yer bildiren sözcükler olması durumunda, *git-* ve *gel-* fiillerinin cümlede yüklem olarak kullanılabilirdiği görülür. Kısacası {+rA} ekli yapı, her fiille kullanılamamaktadır. Bu bakımdan yüklem fiilinin tercihinde, tamlayıcının niteliği yani {+rA} durum ekini almış olması ve durum ekinin birlikte kullanıldığı sözcüğün anlam özelliği (organ adı, yer adı) belirleyici rol oynamıştır. Zira tamlayıcı niteliği, fiil-tamlayıcı ilişkisini etkiler (Karahan 2011: 252).
5. {+rA} ekinin yönelme durumu işleviyle kullanıldığı bütün örneklerin ya ünlü ile biten veya teklik 3. kişi iyelik eki almış isim olması dikkat çekicidir. Bu durum, ekin ünsüz ile biten sözcüklerle kullanılmaya elverişli olmadığını düşündürmektedir. Dönem Türkçesine ait eserlerde {+rA} ekinin özellikle 1. ve 2. kişi iyelik eki almış isimlerden sonra kullanılmamasının temel nedeni de bu olsa gerektir.
6. {+rA} ekinin geldiği yapı, daima (belirtili) isim tamlamasıdır. İsim tamlamasında tamlayan unsur, -tamlayanın kullanıldığı durumlarda- {+(n)Uñ / +üm} ilgi durumu ekinin yerine {+I} belirtme durumu ekini almıştır. Başka bir deyişle, {+rA} ekinin kullanıldığı isim tamlamasında tamlayan unsur {+(n)Uñ / +üm} eki almamış ve {+I} belirtme durumu eki, ilgi durumu işlevinde kullanılmıştır. İfade edilen bu kurallar, {+rA} ekli yapı için sistemli ve standarttır.
7. Eski Anadolu Türkçesini ele alan dil bilgisi çalışmalarında {+A} ile {+rA}'ya farklı durum kategorilerinde yer verilmiştir (Timurtaş 1994: 69, 73; Korkmaz 1995: 551, 552; Mansuroğlu 1998: 258; Özkan 2000: 114, 117; Şahin 2003: 48, 49; Köktekin 2008: 91, 95; Yelten 2009: 291, 293; Türk vd. 2013: 37). Yani {+A}'nın *yönelme / yaklaşma* durumu (eki); {+rA}'nın ise *yön gösterme / yön* durumu veya *yön eki* kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde, {+A} ve {+rA} ekleri yönelme durumu işleviyle eş değer kullanılmıştır. Dolayısıyla her iki ek, aynı kategoride değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle {+A} eki *yönelme* (/yaklaşma) işleviyle hangi kategorideyse {+rA} eki de o kategoride yer almalıdır. Aksi takdirde dönem Türkçesi için {+A} eki ile {+rA} ekinin incelenmesinde ve öğretilmesinde tereddütlü durumların ortaya çıkması kaçınılmazdır.
8. Adı geçen dönemde {+rA} biçiminde bir *yön gösterme / yön* durumu eki yoktur. Özellikle dil incelemelerinde yer verilen *şoñra*, *ışra*, *içre*, *üzre*, *taşra* gibi sözcükler, ekin kalıplaştığı örneklerdir. Dolayısıyla bunlar, *yön gösterme* durumu kategorisinde değerlendirilmemelidir. Zira bu sözcükler, dizinli çalışmalarda madde başı olarak yer almaktadır. *şoñra*, *ışra*, *içre*, *üzre*, *taşra* gibi yapıları hem dizinlerde madde başı hem de bu sözcüklerdeki {+rA} ekini *yön gösterme / yön* durumu eki kabul etmek çelişkidir. Dönem Türkçesi üzerine yapılacak olan dil incelemelerinde bu çelişki ortadan kaldırılmalıdır.

Kaynakça

- AKALIN, Şükrü Halûk (1987). *Ebü'l-Hayr-ı Rûmî Saltuk-nâme I*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AKALIN, Şükrü Halûk (1988). *Ebü'l-Hayr-ı Rûmî Saltuk-nâme II*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AKKUŞ, Muzaffer (1995). *Kitab-ı Gınya*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALYLMAZ, Cengiz (1994). *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Erzurum.
- ARGUNŞAH, Mustafa (1999). *Muhammed b. Mahmûd-ı Şîrvânî Tuhfe-i Murâdî İnceleme-Metin-Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATA, Aysu (2016). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezmi - Altın Ordu Türkçesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- BAKIR, Abdullah (2008). *Yazıcızâde 'Alî'nin Selçuk-nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği Giriş-Metin-Dizin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2008). *Ebü'l-Fazl Mûsâ bin Hacı Hüseyin İznîkî Kaşşû'l-Enbiyâ Tercümesi (Metin-Dizin)*, Ankara: Ebabil Yayınları.
- BİLGİN, Azmi (1996). *Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BİRİNCİ, Aziz (2012). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- ÇETİN, Abdülbaki (2002). *Ahmet Abdülcebbaroğlu Tuhfetü'l-Letâyif (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- DAŞDEMİR, Muharrem (2000). *Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- DEMİR, Necati (2004). *Dânişmend-nâme*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (1991). *Mes'ûd bin Ahmed Süheyl ü Nevbahâr İnceleme-Metin-Sözlük*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- DURAN, Suzan (1956). "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, s. 1-110.
- DURGUT, Hüseyin (1999). *Karahanlı ve Harezmi Türkçesi Eserlerinde İsm Hâlleri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale.
- EFENDİOĞLU, Süleyman (2007). *Muhammed bin Hacı İvaz Cinânî'l-Cenân (İnceleme-Metin-Dizin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- ERASLAN, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet B.; AKKOYUNLU, Ziyat (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (1998). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- GRÖNBECH, K. (2000). *Türkçenin Yapısı* (çev. Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜDER ÖZNAL, Nurcan (1997). *Kaştamonulu Şâzî Mahtel-i Hüseyin (İnceleme, Metin, Sözlük, Adlar Dizini)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- GÜLSEVİN, Gürer (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet (2007). *Tursun Fakîh Gazavât- Bahr-ı 'Ummân ve Şanduk (Cumhür-nâme) (Giriş - Gramer İncelemesi - Metin - Sözlük - Tıpkı Basım)*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2003). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İLHAN, Nadir (2009). *Eşref b. Muhammed Hazâ'înu's-Sa'âdât (İnceleme – Metin – Dizin – Sözlük)*, Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.
- KALSIN, Şirvan (2013). *Harezmi Türkçesi Grameri -İsim- (Mevlûk Kıpçak ve Kuman Kıpçak Türkçesiyle Karşılaştırmalı)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAHAN, Leylâ (1994). *Erzurumlu Darîr Kissa-i Yûsuf*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAHAN, Leylâ (2011). “Yüklem (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Dili Üzerine İncelemeler* (haz. Ekrem Arıkoğlu, Dilek Ergönerç Akbaba), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 211-218.
- KARAHAN, Leylâ (2011). “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”, *Türk Dili Üzerine İncelemeler* (haz. Ekrem Arıkoğlu, Dilek Ergönerç Akbaba), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 249-253.
- KAVRUK, Hasan; ÇALDAK, Süleyman; YOLDAŞ, Kâzım (2004). *El-ferec Ba'de's-Şidde (Karşılaştırmalı Metin) II*, Malatya: Özserhat Yayıncılık.
- KORKMAZ, Zeynep (1973). *Şadru'd-dîn Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). “Türkiye Türkçesi”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar Birinci Cilt*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 537-606.
- KORKMAZ, Zeynep (2000). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖKTEKİN, Kâzım (1994). *Süle Fakih'in Yusuf ve Zelihası (İnceleme-Metin-Dizin) C. I*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- KÖKTEKİN, Kâzım (2007). *Yûsuf-ı Meddâh Varka ve Gülşah*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖKTEKİN, Kâzım (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- KÜLTÜRÂL, Zuhâl; BEYRELİ, Latif (1999). *Şerîfi Şehnâme Çevirisi I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1998). “Eski Osmanlıca”, *Tarihî Türk Şiveleri* (çev. Mehmet Akalın), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 247-276.
- NAHMEDOV, Ahmet (2009). “Kul Mesud'un Kelile ve Dimne Tercümesinde Bazı Arkaik Kelime ve Yapılar Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C IX, S 1, İzmir, s. 125-130.
- NALBANT, Mehmet Vefa (2008). *Divânü Luğâti'l-Türk Grameri-I İsim*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- OLCAY, Selâhattin (1965). *Ebu'l-Leyl Semerkandî Tezkiretü'l-Evliyâ (Tercümesi) İnceleme - Metin - İndeks*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- ÖZDEMİR, Hakan (2015). “Eski Türkçede İlgi ve Belirtme Durum Ekleri Üzerine”, *Dil Araştırmaları*, S 16, Ankara, s. 121-132.
- ÖZEK, Fatih (2015). *Kitâbu Fezâ'îli'l-Mekke ve-l-Medîne ve-l-Kudüs İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2009). *Şirvanlı Mahmud Tarih-i İbn-i Kesîr Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZKAN, Mustafa (1993). *Mahmûd bin Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZKAN, Mustafa (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

- PEKACAR, Çetin; UÇAR ERDEM, Filiz Meltem (2015). “Çağatay Türkçesinde +nI İlgili Hâli Eki”, *International Journal Of Languages' Education And Teaching /UDES 2015*, Special Issue, Mannheim – Germany, p. 443-456.
- SALAN, Erkan (2016). “Eski Anadolu Türkçesinde Aruz Vezni ve Uyağın Ek Kullanımına Etkisi”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S 77, Ankara, s. 295-318.
- SALAN, Erkan (2017). “Eski Anadolu Türkçesinde Aruz Vezni ve Uyağın Zarf-fiil Eklerine Etkisi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 26, Denizli, s. 90-113.
- SEV, Gülsel (2007). *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞAHİN, Hatice (1993). *Hatiboğlu Ferah-nâme (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya.
- ŞAHİN, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TARMA SÖZLÜĞÜ VII EKLER (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TAŞ, İbrahim (2008). *Yusuf ve Zeliha*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- TAŞ, İbrahim (2009). *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TEKİN, Talat (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1963). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer - Metin - Sözlük*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TOSKA, Zehra (1989). *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesûd Çevirisi II (Edisyon Kritik)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- TÖREN, Hatice (2007). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Amme Cüzü Tefsiri I Metin-İnceleme-Tıpkıbasım*, İstanbul: Çantay Yayınları.
- TURAN, Fikret (2000). *Adverbs and Adverbial Constructions in Old Anatolian Turkish*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- TÜRK, Vahit; DOĞAN, Şaban; ŞERİFOĞLU, Yasin (2013). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- UYĞUR, Sinan (2016). *Hasan Halveti'nin Sülûki'l-Âşîkîn'i Giriş - İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2003). *Kutbe'd-dîn İznîki Mukaddime Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- YAVUZ, Orhan (2006). *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri [İnceleme-Gramer-Metin]*, Konya: Tablet Kitabevi.
- YAVUZARSLAN, Paşa (2002). *Mûsâ bin Hâcî Hüseyin el-İznîki Münebbihü'r-Râkâdin (Uyurları Uyandırucu) Giriş - İnceleme - Tenkitli Metin I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YELTEN, Muhammet (2009). *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- YILDIZ, Osman (2008). *Şeyyâd Hamza Yūsuf u Zelihâ (Destân-ı Yūsuf) Giriş - İnceleme - Metin - Dizinler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Emine; DEMİR, Nurettin; KÜÇÜK, Murat (2013). *Kıyas-ı Enbiya*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.